

A PORTUGÁL ÉS SPANYOL FELFEDEZÉSEK; A KORAI KAPITALIZMUS (ÁRFORRADALOM, MANUFAKTÚRÁK, BANKOK ÉS TŐZSDE, A JOBBÁGYRENDSZER ÁTALAKULÁSA)

A portugál és spanyol felfedezések

- 15. század: Európa lakossága és gazdasága nő → több pénz kell → „aranyéhség”
- Indiából, Kínából luxuscikkek (fűszer, selyem stb.) + arab/velencei közvetítés → nemesfém kiáramlik Európából + közép-európai (magyar, cseh) nemesfémbányák kimerülnek
- Ptolemaiosz ókori csillagász: Föld gömb alakú
- a levantei és a Hanza-kereskedelem tengeri összekötése → atlanti hajózás fellendül → új hajótípus (karavella) + iránytű
- Portugália: Afrika feltérképezése → Jóreménység foka → 1498 Vasco da Gama: India
- közvetlen kereskedelem a Távol-Kelettel → luxuscikkek ára csökken ↔ nemesfém kiáramlása tovább nő
- az arab és velencei közvetítés felesleges → levantei kereskedelem hanyatlik
- Spanyolország: 1492 Kolumbusz: Bahama-szigetek = Amerika felfedezése
- 1519–22 Magellán: Föld körülhajózása

A korai kapitalizmus

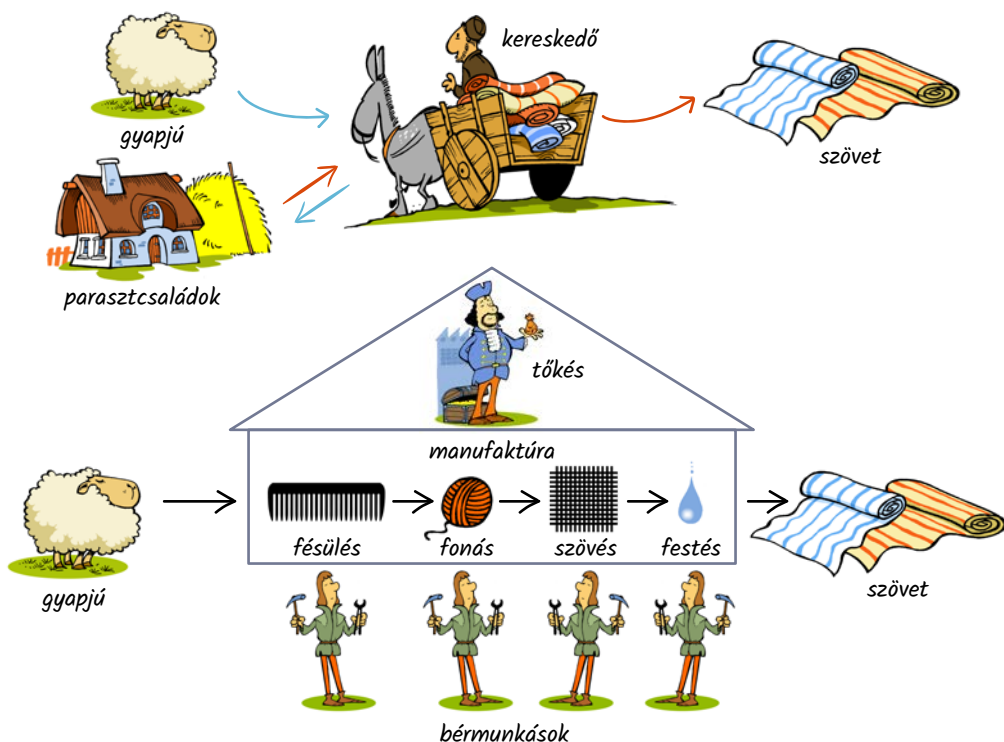
- nemesfém Amerikából → infláció (árforradalom)
- növekvő árak + gyarmatok = új piacok → ösztönzi a termelést + világereskedelem → kapitalizmus (tőkés gazdaság)
- tőke (befektetés) → új technológia, specializálódás, tömegtermelés → bővülő termelés és fogyasztás
- termelés bővítése ↔ céhek kötöttségei → felvásárlási-kiadási rendszer kialakulása: kereskedő megvásárolja alapanyagot → paraszti bér munkások otthon feldolgozzák → kereskedő bérük kifizetése után egyben értékesíti a készterméket
- manufaktúra: tőkés által épített bér munkásokat foglalkoztató műhely → elválik egymástól a tulajdonos (tőkés) és a termelő (bér munkás)
 - munkafolyamat elemeire bontása → kisebb szaktudással csak egy-egy részmunka → gyorsabb, olcsóbb termelés → olcsó tömegtermék
- bankok: lakossági megtakarítások gyűjtése (utánuk betéti kamat) + hitelek folyósítása vállalkozásoknak (utánuk hitelkamat)
 - megtakarítások betétként (nem kincsként elzárva) → több és olcsóbb hitel (alacsonyabb kamat) → gazdasági növekedés
- részvénytársaság: több tulajdonos (részvényes) → tulajdonhányaduk (részvényeik) arányában haszonrész + vállalkozás irányítása → részvények eladhatók = tulajdonosok változhatnak
 - vállalkozás bővítéséhez több tőke kell → újabb részvények kibocsátása és eladása = új tulajdonostársak
- részvénypiac = tőzsde

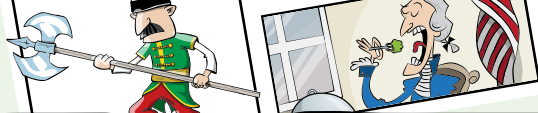
- korlátolt felelősség = részvénytársaság önálló jogi személy: tartozásaiért saját törzstőkéjével (részvényvásárláskor befizetett összeg) felel ↔ részvényesek saját vagyonukkal nem felelnek

A jobbágyságszisztem átalakulása, társadalmi és államszervezeti változások

- Nyugat-Európa, érett középkor: majorsági gazdálkodás visszaszorul → csak jobbágyságtelkek → pénzjáradék + robot megszűnik
- kora újkor: jobbágyság → szabad bérlők
- uralkodók: növekvő adóbevételek a polgárságtól + monopóliumok árusítása (kizárólagos jog egyes termékekkel vagy területekkel kereskedésre)
- növekvő uralkodói jövedelmek → képzett hivatalnokok + zsoldoshadsereg ↔ hűbéri/rendi intézmények feleslegesek
- rendi monarchia → abszolutizmus: rendek kiszorítása a politikából (pl. nincs rendi gyűlés)
- Közép-Európa: bővülő nyugati piac a mezőgazdasági termékeknek → majorság növelése → robotteher nő ↔ jobbágyságtelkek → örökös jobbágyság: nincs szabad költözködés
- európai munkamegosztás: nyugat-európai iparcikkek és közép-/kelet-európai élelmiszerek és nyersanyagok cseréje → Hanza forgalma nő
- örökös jobbágyság + gazdagodó nemesség + uralkodói jövedelem nem nő → rendi társadalom + rendi monarchia fennmarad

A felvásárlási-kiadási rendszer és a manufaktúra

A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC OKAI, CÉLJAI, FORDULÓPONTJAI ÉS A SZATMÁRI BÉKE

A Rákóczi-szabadságharc okai és céljai

- török kiűzése → udvar megerősödése a rendek rovására → I. Lipót: kísérlet az abszolutizmusra
- Buda felszabadításáért „hála” → Habsburgok örökös királysága + Aranybulla ellenállási záradékának eltörlése
- rendi intézmények háttérbe szorítása + protestáns vallásgyakorlat korlátozása
- volt hódoltsági földbirtokok: csak igazolásért + fegyverváltásért vissza a nemeseknek
- végvárok feleslegesek → felrobbantják → katonákat elbocsátják
- háború + abszolutizmus → növekvő kiadások → növekvő jobbágyi adók
- nemesi ellenállás + jobbágyfelkelés + spanyol örökösödési háború → 1703–1711 Rákóczi-szabadságharc
- II. Rákóczi Ferenc: erdélyi fejedelmek utóda + Magyarország legnagyobb birtokosa + apja (I. Rákóczi Ferenc) és nevelőapja (Thököly Imre) is rendi ellenálló
- Rákóczi levelezik XIV. Lajos francia királlyal → lelepleződik: börtön → Lengyelországba szököik → északkelet-magyarországi jobbágyfelkelők hazahívják
- nemességnek ígérte: rendi kormányzás + vallási türelem + birtokaik visszaszerzése → biztosíték: önálló Erdély, Rákóczi fejedelemség
- jobbágyoknak ígérte: adók mérséklése, katonai szolgálat idejére az adó elengedése ↔ nincs jobbágyfelszabadítás

A szabadságharc fordulópontjai

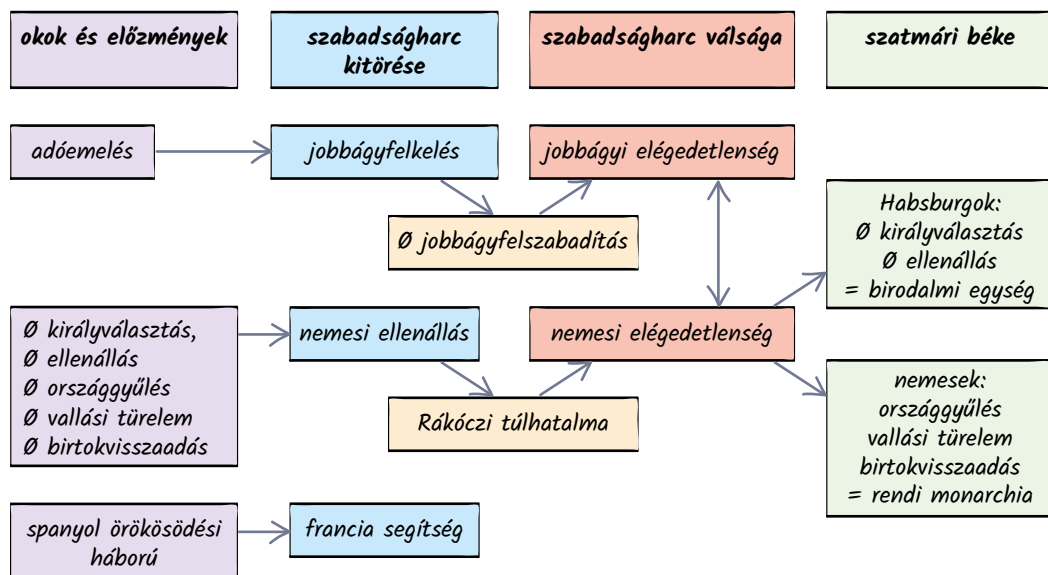
- spanyol örökösödési háború: XIV. Lajos ↔ Habsburg I. Lipót → császári erők nyugaton lekötve → kuruc sikerek: Felvidék, Tiszántúl, Duna-Tisza köze megszállása + Erdély, Dunántúl ideiglenesen ↔ császári kézben marad: Horvátország, Határőrvidék, nagy várak
- kuruc haderő korszerűtlen: nagy létszámú könnyűlovasság (portyázás) ↔ képzetlen, kicsi gyalogság + tűzértség (mezei csaták elvesztése, nincs várostrom)
- Erdély: „független” ország → Rákóczi fejedelemség → tárgyalás külföldi uralkodókkal
- Magyarország: rendi konföderáció (király ellen szövetséges rendek) → Rákóczi vezérőrnagy fejedelemség = lehetőség a királlyal való megegyezésre
- országgyűlés → szenátus: fejedelemség ellenőrzése
- kancellária + Gazdasági Tanács (hadi szükségletek beszerzése)
- felkelés oka a magas adó → Rákóczi kezdetben nem adóztat → francia segély, de kevés + rézpénz → infláció → következő országgyűlésen: ideiglenes közteherviselés
- elhúzódó háború + erős fejedelmi hatalom → elégedetlenség → országgyűlés: Habsburg-ház trónfosztása = tárgyalási lehetőség elvágása a Habsburgokkal + külföldi szövetséges keresése a magyar trónért
- országgyűlésen erőszak → labancok táborra nő
- I. Lipót meghal → I. József meghal → III. Károly: cél a gyors megegyezés

- spanyol örökösödési háború: francia vereségek → egyre több császári katona Magyarországra → kuruc vereségek → a szabadságharc visszaszorult a Felvidék keleti részére
- Rákóczi: hajdúszabadság (adómentes, szabad katonaparaszt) ígérete a harcoló jobbágyoknak ↔ hadsereg bomlik
- Rákóczi Lengyelországban tárgyal I. Péter cárral → közben: Károlyi Sándor kuruc tábornok megegyezik a császáriakkal → Majténynál fegyverletétel

A szatmári béke

- katonai vereség ↔ kompromisszumos béke: Szatmár, 1711
- amnesztia (büntetlenség) ↔ Rákóczi nem fogadja el: emigráció (Oszmán Birodalom)
- vallási türelem a protestánsoknak
- volt hódoltsági birtokok vissza a nemességnek
- rendszeres rendi országgyűlések
- de: örökös királyság + ellenállási jog eltörlése marad
- eredmény: fennmarad a rendi állam → új egyensúly az udvar és a rendek között

A Rákóczi-szabadságharc okai, következményei és belső konfliktusai